

שאלות ותשובות בירורי הלכות בנושאים השכיחים בענייני או"ח ויו"ד

דו"פקי בתשובה

בס"ד
עשיק פ'ל נצוי
שנת תש"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שמורות]

הערות והארות יתקבלו בתנאי
אצל העורך הח' שלמה דוד קליין
מ"ט הפקס' 00442071836956
מס' הפלאמן 07727197313
המ"ל: חברת "ניגיל תורה"
שערי בימה"ד חסידי בעלזא
קיליס (רז) לונדון יצ"ו
בנשיאות: ק"מ מ"ן אומרי שליט"א

אוצר תשובות בדיני צדקה ומעשר כספים (ד)

שאלה. האם מותר לחתן הילדים ממעות מעשר. והאם מותר לעשות תוכנית חיסכון הנקרא 'חוננה פלא' לילדיו מכספי מעשר.

תשובה. [א.] מי שיש לו בהרחבה אינו יכול לחתן ילדיו ממעות מעשר.

[ב.] מי שדחיקא לי' שעתא יכול לחתן ילדיו ממעות מעשרותיו, וכן יכול להוציא ממעות מעשרותיו עבור דירה קטנה שכורה וקצת מאד ריהוט, אבל אם רוצה לתת מה שנחשב כבר למותרות אסור לתת ממעות מעשר שהרי הוא גזול בזה את שאר העניים, וזולת אם אינו מוציא שידוך מותאם רק אם יתן בהרחבה רובה יש להחזיר ליתן ממעות מעשר שנחשב צורך הנישואין.

[ג.] כ"ז בתנאי שבשעה שהתחייב ליתן צורכי הנישואין וכו' חשב לתת ממעות מעשר, אבל אם התחייב ליתן ולא חשב לתת ממעות מעשר, ה"ל כדבר שבחובה שאינו באה אלא מן החולין. והעצה לזה שיתן את כספי המעשר שלו לאדם אחר הראוי לקבלם, והלה יתן לו את הכסף חזרה במתנה למען נשואי ילדיו.

[ד.] אף מ' שדחיקא לי' שעתא, אינו יכול לסטור כספי מעשרותיו בתוכנית חיסכון כדי שיהי' לו במה לחתן ילדיו כשיבואו עתם, שהרי מכיון שהעניים קיימו עכשיו דרי הוא עובר ב'בל תאדור' אם לא יתן המעות לעניים מיד. אמנם אם הילדים כבר הגיעו לפרקן מותר לחסוך כספי מעשרותיו לצורך נישואיהן, אף שלא נשתדכו עדיין, ומי' לא יחסוך כל כספי מעשרותיו לכך דע"כ מחצה יתן לשאר עניים.

[ה.] ולענין מאימתי נחשב לענין זה שהגיעו לפרקן, נחלקו בזה פוסקי זמננו, ד"א הגיעו לפרקן ממש דהיינו בבית מגיל י"ז ובבן מגיל י"ח, ו"א דשנה או שנתיים קודם לגיל זה כבר נחשב הגיעו לפרקן, ויש שהגדירו השיעור לזה מזמן שכבר אין מחזיפים רהיטים בבית וכדו' כי משערים שצריך עוד מעט לחתן את הילדים, ומזמן זה כבר מקרי סמוך לפרקן.

להשיא ילדיו ממעות מעשר

א) הנה כבר הארכנו בגליון הקודם בנידון תשלום שכר לימוד לבניו הגדולים ממעות מעשר דנחלקו בזה הפוסקים כיון דחייב ללמדו תורה וכמבואר בגמ' קידושין (דף ל' ע"ב) האב חייב בבנו לומרו ולפרותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה, ובדבר שבחובה אין אדם יוצא חובתו אלא מן החולין ולא ממעשר, וההכרעה בזה דאם לו בהרחבה ב"ה לא ישלם ממעות מעשר, אבל אם דחיקא לי' שעתא יכול לשלם ממעות מעשר ואורבה הם קודמים לכל אדם מדין קרוב וכמבואר בשו"ע (סי' רנ"א ס"ג) דקורבן קודם לשאר כל אדם. וא"כ ה"ה לענין חיתון ילדים ממעות מעשר דמבואר בגמ' דחייב להשיא בניו אוי רק אם דחיקא לי' שעתא יכול לשלם ממעות מעשר, אבל אם יש לו מעות בהרחבה לא ישלם ממעות מעשר דהוי ככופר חובו ממעות מעשר, ואף דמעיקר הדין ה' יכול לחתן ילדיו במנעין מצומצם בביתו בלי כל ההוצאות שבימינו, מ"מ נראה דאם יש לו בהרחבה ככל אופן לא יתן ממעות מעשר, והוא עפ"מ"כ הברכ"י (יו"ד סי' רמ"ט אות י"ח) לגבי הוצאת לימוד בניו הגדולים ממעות מעשר דמכיון שבין כך ובין כך ה' עושה זאת אם מצד האבתו וברחם אב, ואם מצד שיחה הבריות ולענה עליו מדינה, ולכן אם לא דחיקא לו השעה ביותר לא נכון להעשות כן, ע"כ, וה"ה לנידו"ד כיון שכל אב מחתן ילדיו מצד האבתו, ואם לא יחתן אותם כנהוג באולם וכו' ילעו עליו כל המדינה, לכן אם יש לו כסף בהרחבה לא יתן ממעות מעשר, אמנם באופן שדחיקא לי' שעתא יכול לחתן ילדיו ממעות מעשר, וכן סתמו בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ל"ב) שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' ס' קמ"ג) ושו"ת תשובות והנהגות (ח"א תקטא).

וזאת בתנאי שחשב בשעת ההתחייבות בשעת השדוך ליתן ממעות מעשר, והוא עפ"י המבואר בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רל"א) מובא בפ"ח (סי' רמ"ט ס"ב) בההוא מרבנן שהשיא בנו שהוא בחור מופלג לבת ת"ח והתחייב ליתן בכל שבוע ג' זהב מינ'ג להרב שיוון הווג על שלחנו משך ו' שנים רצופות כדי שילמדו הבן אצל חותנו הרב, והן עתה כבר עליו עול הסבל, אם מותר ליתן חסך הג"ל ממעות מעשר שרגיל להפריש מן הריחוק שיומן לזה, ואחרי הברירה העלה החת"ס דאם מיד בשעת נישואים היה דעתו לחייב עצמו לפרנס הווג ו' שנים ממעות מעשר ש"ד, ומזהות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא והציו לבנו, אך אם בשעת חיוב בשעת הנישואין ה' דעתו ליתן מעשר שלו הרי חייב עצמו בשטר לפרנס הווג ו' שנים ואם אדם פורע חובותיו ממעות מעשר, עפ"י (וע' בשו"ת ציצ' אליעזר (ח"ט סי' א' פ"ד אות ג') ובתנאי עפ"י דה"ה כמה שאדם נותן ומתחייב לנשואי בתו וסודור דירה וכו', דאם נותן בלי התחייבות ורק מתוך רצון טוב יכול בכל גוונא לתת מכסף מעשר, ואם נותן מתוך התחייבות צריך שיהא דעתו על כך בשעת ההתחייבות, ואם לא כן לא יוכל כה"ג לתת אח"כ עבור כן מכסף מעשר,

וכמ"כ לא לתת בכל גוונא מכסף מעשר מה שצריך לתת לה מהדין כדי פרנסה שהיא לא פחות מכתות שפוסקין לאשת עני מישראל או כפי עשרו אם הוא עשיר כנפסק באה"ע סי' נ"ה וסי' קי"ג ע"ש. וזה כפי מה שנתבאר לעיל דכל מה שנהוג לתת לחיתון הילדים אין לתת ממעות מעשר אם יש לו בהרחבה אבל אם אין לו בהרחבה יכול ליתן ממעות מעשר אם חשב כך בשעת ההתחייבות ודו"ק, וכן הכריע הגר"ש אלישיב שליט"א וקובץ מבקשי תורה כ"ג) וכן סתם בספר באורח צדקה (פ"א ספ"ד) בשם הגר"ן.

ואם בשעת ההתחייבות לא חשב לתת ממעות מעשר, אך עכשיו דחיקא לי' שעתא ואין לו לשלם, יכול להקנות את כספי המעשר שלו לאדם אחר הראוי לקבלם, והלה יתן לו את הכסף במתנה למען נשואי ילדיו (שם בשם בעל קנה בושם ז"ל). ומי' לא יצטרך לעשר מתנה זו שמקבל עכשיו מהעני, דכיון שניתנה לו למטרה מסוימת אין לו לשנות מדעת הנותן וכן העיר בס' הלכות מע"כ עמ' קי"ד.

עד כמה יכול להוציא ממעות מעשר עבור חיתון ילדיו

ב) והנה אף באופן שבשעת ההתחייבות חשב לתת ממעות מעשר, והו דוקא כבדי צורכו אבל אם רצונו לעשות לחיתון ילדיו מה שנחשב כבר למותרות אסור לעשות זאת ממעות מעשר, שהרי הוא גזול בזה שאר העניים, וכן העיר בתשובות והנהגות (שם).

וע' גם שו"ת שבה"ל (ח"ט סי' ר"א אות ג') שנשאל האם נכון להשיא חלק מהמעשר כדי לחתן הילדים או מכיון שיש בהרחבה יש בזה טעם לפגם. וכתב: בתשובה האומר כי אם ר"ל שיש לו ממילא בהרחבה בשבילם והספק אם להוסיף להם מכספי מעשר, דאם יש להם באמת בהרחבה, בודאי אסור להוסיף להם מכספי מעשר, דאעפ"י שאינו מחוייב עפ"ה לתת לבניו והכל בגדר צדקה, מכ"מ כיון שמעיקר הדין מספיק ליתן אפילו דירה קטנה שכורה וקצת מאד ריהוט וכו' א"כ כל מה שמוסיפין ע"ז אינו עוד בגדר צדקה כאשר בארתי בארוכה בכמ"ב בתשובותי עכ"ל.

אלא שנתשובה"נ (שם) העיר דאם אינו מוצא בשום אופן שידוך ומנחן עם בן תורה אלא שמבטיח ליתן בהרווחה עד שזה צורך לנישואין אולי גם לזה נוכל להקל וצ"ע, ועי' גם בשו"ת או נדברו (ח"ט סי' נ"א) שהאריך בפרט זה והעלה להקל.

לעשות תוכנית חיסכון הנקרא חוננה פלאן ממעות מעשר

א) והנה למי שדחיקא לי' שעתא דנתבאר דיכול לחתן ילדיו ממעות מעשר, יל"ע אם יכול כבר לקחת מעות מעשרותיו כשהילדים עודם צעירים ולסגורם בתוכנית חיסכון הנקרא חוננה פלא"ן כך שיוכל לחתן ילדיו בהרחבה כשיגיעו עתם, או דילמא מכיון שעתה אין לו צורך בזה יש בזה אסור ד'בל תאחר' וכמבואר בשו"ע יו"ד (סי' רנ"ו סעי' ג') דהצדקה הרי היא בכלל הנדרים לבל תאחר הרי עדין יכול לצדקה או הרי הסלע זו צדקה חייב לתנה לעניים מיד ואם אחר עובר בכך תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויים הם, ואם אין שם עניים מפרשי ומנחן עד שימצא עניים ע"כ. וממילא כיון דעניים מצויים עכשיו אינו יכול לעכב המעות על כמה שנים לכשיצטרך להם.

ואכן כן הביא בס' באורח צדקה (פ"א ספ"א) דאין לקחת כספי מעשר ולסגורם בבנק כדי שייסיע לו בעתיד להשיא ילדיו, כן שמע מהגרשו"א הגר"ש"א והגר"ן מכיון שהיא ממון עניים ואינך יכול להפקיעו מהם.

אולם אם הגיעו לפרקם פסקו כל הג"ל דיכול לחסוך כספי מעשרותיו ולהשקיעם כדי להשיא ילדיו, והטעם הוא פשוט משום שאף שחזא ממון עניים וכמבואר מ"מ כשהגיעו לפרקם גם הוא וגם הם עניים לענין זה ולכן יכול להתשמש לצורך זה.

ואמנם נראה דאין לקחת כל כספי מעשרותיו לצורך זה וכמ"כ בשו"ע (סי' רנ"ו סעי' ט') שלא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד, וכתב שם הש"ך (סקי"ט) דה"ה שלא יתן לקרוב אחד בלבד, ולכן ישתמש רק בחלק מכספי מעשרותיו לצורך זה [וכן הביא בס' ילקוט יוסף הל' כיבוד אר"א ח"א עמ' קכ"ט בשם אביו שליט"א, וכע"ז הבאנו לעיל מדברי החת"ס, ועי' אריכות גדולה בזה בשו"ת אג"י (יו"ד ח"א סי' קמ"ד).

[ובס' צדקה ומשפט (פ"ו הע' י"ד) כתב בנושא זה וז"ל: יש לרזן באב שיש לו בן שעדיין לא הגיע לפרקו ורוצה לאסוף מעות מעשר לו ולהשיארו בידו כדי שבבא הזמן יהי' בידו כסוה ניכר להוצאות הנישואין אם יכול לעשות כן, עי' פרק ט סוף הערה לט ובפרק ח סוף ב' העתקי מדברי השו"ע בשם הרא"ש שמתיר להפריש מעות צדקה כדי ליתן לעני שיראה בעיניו וכו"ש לעני פלוני עיי"ש, ואף מדברי השו"ת והא"ר שהבאתי בפרק הקודם משמע שאינו חייב לחלק מעות המעשר מיד וא"כ לבוארה בגוון דידן יכול לעשות כן (ושמעתי מאחד מגדולי הדור שעבר שהורה לעשות כן למעשה) ובאופן זה יכול להשקיע מעות המעשר באופן שישאו רוחיים וגם הריחה יתן לחשבון הצדקה, ועוד נראה להביא ראיה להחזיר טמט תכב באהבת חסד דיני הלוואה (פרק ה בנתיב החסד סק"ה ופרק ו ס"ק י"ח) שצריך להמתין לתת לקרוב עני אע"פ שעדיין לא בא ושאנו קרוב כבר בא (עי' פרק ג סוף יז) ואע"פ שיש לרחות דשאני התם שידוע שהקרוב כבר בגדר עני אלא שאינו לפניו וכמ"ש בפרק ה שם שהחייב כבר מוטל עליו אע"פ שאינו לפניו אבל בגוון דידן הבן עדיין לא הגיע לפרקו אפשר שאינו בגדר עני, מ"מ נראה שכיון שהבן בודאי יצטרך לכך יש לצדד שיכול להקדימו ועוד נראה שבזמננו שהעניים או שלויהיה מחזירים על הפתחים ואין עליו חיוב לתת די מחסורם כמ"מ בפרק ג', ובבנו הוא בגדר לתת לו די מחסורו, יש להקדימו, עכ"ד. ומ"מ הכרעת גדולי הדור כמו שהעתיקנו לעיל.]

ד) ולענין מאימתי יקרא הגיע לפרקן לענין זה, מצינו בזה הוראות שונות מפוסקי זמננו, דדעת הגר"ש"א מובא בספר איש וביתו (פ"טו עמ' שו) דדוקא סמוך לפרקן ממש דהיינו בבנות מגיל י"ז ובבנים בגיל י"ח, ודעת הגר"ן והגאון בעל פתחי חושן (מובא בס' איש וביתו שם) דשנה או שנתיים קודם גיל הנישואין מקרי כבר הגיעו לפרקן. ודעת הגר"ש ואוני שליט"א (מובא בקובץ מבקשי תורה שם) שהשיעור זה הוא כבר מגיל ארבע עשר, משום שההל מנחן לו האב כבר אינו מחליף רהיטים בביתו וכדו' כי משער בנפשו שצריך עוד מעט לחתן את ילדיו וא"כ כבר מקרי סמוך לפרקן.

שאלה. האם מותר לקנות כרטיסי הגרלה ממועות מעשר.

תשובה. מצינו בזה כמה דעות בפוסקי זמננו:

- א. דעת הרבה פוסקים שאין להשתמש בכסף מעשר להגרלות, ואף אין להתחכם ולעשות תנאי שאם זוכה ישלם את מחיר כרטיס הגרלה מכספו הפרטי (כ"ה) דעת הגרשו"א הגריש"א הגר"ק והגר"ק.
- ב. יש שכתבו לחלק שכשני קצבה למספר הכרטיסים, אין לקנות ממועות מעשר, ואילו הגרלה שאין קצבה למספר הכרטיסים אפשר לקנות ממועות מעשר (אג"מ).
- ג. יש שכתב שאפשר להחליט שלא שטר הגרלה הוא הזוכה אלא יעשו גורל בין כל שמות האנשים שתרמו למוסד על ידי קניית כרטיסי הגרלה, והשם העולה בגורל, הוא המרוויח ובאופן זה אין צריך לתת את כספי הזוכה למעשר.
- ד. ויש שהתיר בכל אופן (שבת הלוי).

ובפנים התשובה נתבאר בהרחבה דעות וסברות הפוסקים בזה, ובמה שדחו את

דברי האג"מ והשבת הלוי, והמעין יבחר.

כתב האגרות משה א"ח ח"ד סי' ע"ו ענף ב' בזה"ל: "והא הגרלה נדעשת ממוסד איזו צדקה אם רשאים לקנות כרטיסי הגרלה מכספי מעשר, הנה בעצם תלוי איזה מין הגרלה הוא אם יש לזה שיוי ממון או אין להם שום שיוי, היינו הגרלה שיש לה קצבה לכרטיסים כגון שלהריוח אף דאלאר עושין למשל רק המשא אלפים כרטיסים שנמצא שהוא ספק ידוע דאחד מחמשת אלפים ירויה ושייך לשום כמה שיהיה ספק זה דאחד מחמשת אלפים ירויה סף אלף דאלאר, הוא כדמצינו בגמ' מכות ג' ע"א מכירה דטובת הנאה בכתובה שנישום לפי סך הכתובה ואיכות הספק דמיתה וגירושין שחלו בבריות הבעל והאשה ובאופן חיהם אם בשלום גמרו או כשאיכא לפעמים קטטה, ואם יש נכסים להבעל, וכן כל מכירת שטר שלכד ענין המתנת הונן איכא ספק קצת לפי מצב בלוח בנכסים ולפי נאמנות, וכן הוא שייך שומא לשיוי שומת ספק זה בקטנו וגדלו. ואיכא הגרלה דאין לה קצבה כגון שמוסד הצדקה מוכרת כרטיסים בלא מספק ומוכרים כפי שיוכלו למכור משך זמן גדול שאפשר שיהיו אף עשרת אלפים וגם כמה עשרות אלפים לא שייך לשום שיוי ספק כזה, שא"כ אין לספק כזה שום שיוי, שלכן אם הוא הגרלה דיש לה שיוי והשיוי שהעמידו הגבאים אינו גדול ביותר ששייך שיקנו אף אינשי שאין בכונתם לצדקה צריך לישקף על ממועות מעשר. ואם נודמן לאחד שגורלו הרעה, מעצם הדין הוא שלו, דהא כיון שקנתו לספק ענין שיוי הוא ברוכה זמן גדול שמשוען שן הוא לאמתנה לאחד מהנותנין משום הרוויחות לקנות כרטיסי הגרלה לצדקה שע"ז הדרך שמוכרין הרבה יותר ונתקבץ לצדקה הרבה יותר מכפי שמבקשין שתנו צדקה ואיכא רוחא לצדקה ע"ז שלכן הרשות ביד הגבאים ליתן מתנה זו, אבל מ"מ מן הראוי שבאם גורלו הריוח יחזיר למעשר הדמים ששילם בעד כרטיס הגורל, וגם המעשר שצריך דאין מריות זה לצדקה דלא גרע משאר ריוח ויתן זה למוסד זה" עכ"ל.

במאר מדבריו שיש לחלק בסוג ההגרלה אם הם שוין כלומר כגון שיש להם ערך על פי שומא שיש סיכויים לרויח הגבוינים או שיש בהם הנחת וכדומה, שגם בשוק הם שווים, אין לגבותם מכספי מעשר. ואם אינם שווים ומוכרים כרטיסים ללא מספר, הרי אין להם שווי וקנייתם מותרת מכספי מעשר. ואותו אחד שהרויח מן הראוי שיחזיר למעשר הדמים ששילם בעד כרטיס הגורל, וגם יפריש מעשר מריוח זה, ויתן למוסד שבו זכה בפרט.

וכן בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' ר') נוקט בכחה דהיתירא, וז"ל "לדידי פשוט דמותר לקנות כרטיסי הגרלה של מוסדות חסד וצדקה, מקומות שמותר ליתן להם מעשר כספים עפ"י היסודות המבוארים ביו"ד סי' רמ"ט ובפוסקים שם, ובארתי מענינים אלה בשבת הלוי ח"ה סי' קל"ג. ומה שעושים ברווחים ע"ז מעשר כספים, הנה שנינו במשנתנו ריש פ"ד בשקלים רבי קוביא אמר אין משתכרין לא בשל הקדש ולא בשל עניים, ובכתובות ק"ו ע"ב בשל עניים מ"ט לא דלמא מתרמי לזו עניים וליכא למיתבא להו, ופסקה רמ"א הלכה ביו"ד סי' רנ"ט סוס"ע"א, וז"ל הכא מתרמי שיעור מעשר כספים לא מחסר כלום, וכילו לצדקה או חסד, וא"כ נופל הטעם של דילמא מעשר עניים, דהא נתנו כבר לעניים, אלא שרוצה ליהנות שיעלה לו מזה ספק ריוח של לזכות בהגרלה, ונתנו על מנת כן, לא ראינו בזה שום פגם. ומה שמוסדות אלה מציאים חלק מהכספים כמה אחוים שלצורך קניית החפצים המוגרלים, גם מזה אין תבא, דכמו שאין מדקדקים בעניים כשאנו מוסרים להם כספי צדקה, אם עושים הוצאות כולל לצורך, כמו"כ כאן, וכ"ש כאן וכדי להרויח לצדקה צריכים לקנות א"כ כולו צורך צדקה, ועוד דאין מדקדקים כ"כ במעש"כ דלהרבה דעות אינו אפי' חיוב דרבנן אלא חומרא של מצוה כשיטת הב"ח בסי' של"א, סו"ח אינו רואה בזה שום עוול לענ"ד וכי, ומ"ש כב' מ"ט ש"ת אגרות משה ח"ד בישיבי פה אין לי ספרים אלה" עכ"ל.

אולם בשו"ת אבן ישראל (ח"ו סי' ס"ד) דוחה את כל הג"ל, וז"ל "מה ששאל שקנה כרטיס הגרלה ממוסד צדקה בכסף מעשר שהיה לו, ועתה זכר גורלו, ושאלתו האם כסף הזוכה שייך למעשר כספים או שייך לו, והביא דברי האגרות משה וכו', הנה לדעתי, הרווח שייך למעשר כספים, כי אין יעשה סחורה בפרתו של חברו, עי' ב"מ ל"ד ע"ב, ואף שהיה יכול ליתן את הכספים במקום שאין מרוויחים בהגרלה, מ"מ כיון שקנה בכספי מעשר, הרווח שייך למעשר כספים, כי גם שם בב"מ לא היה צריך להשאיל את הפרה לאחרים, ומכיון שכן השאיל שייך לחלקה הכסף לבעל הבהמה.

ונה ששען באג"מ דהרש"א ביד הגבאים לתת מתנה לזוירו, לכאורה אין לזה שייכות גניזון דידן, והתם הביאור שע"ז שנותנים תמריצים מתרבה נותני צדקה, דהיינו התורמים נותנים מכספיה לצדקה או מתחילים ע"ז להיות נותני כסף מעשר, אבל מי שיש בידו כסף ממעשר כספים, ע"ז אינו מרבה בידו לצדקה, והכסף כבר הופרש לצדקה ע"ז שחופרש למעשר כספים, אלא שע"ז התמריצים הם הגבאים הנורמים שבמקום שיתן למוסד את כסף שיתן למוסד צדקה שלהם, וא"כ הצדקה אינה מתרבת כלום, אלא שהוא מויק חוב לאחריני, היינו מוסדות צדקה אחרים, משום שהוא קונה כאן על חשבון המעשר הרבה כרטיסי הגרלה, שיהיו לו יותר סיכויים להרויח, אבל רבוי כסף לצדקה אין כאן, וגם אפילו אם היה שייך כאן תמריצים לצדקה מ"מ כשיצא הגורל ע"ז הכסף מעשר, זה שייך לכסף מעשר, אף שע"ז שנימא דשייך הכסף מעשר כספים לא יועילו התמריצים האלו, כיון שגם אם ירויח לא יהיה הכסף שייך לו.

אלא שיש לדון שיכולים לסדר שלא עם השטר הגרלה שהוא קונה בזה השטר ירוויחו את הגרלה אלא שיעשו גורל חדש מכל האנשים שתרמו למוסד והם יכניסו את כל השמות שקנה

בהגרלה והשם שיצא בהגרלה הוא ירויח, דבכה"ג לא הכסף מעשר הרויח בגורל שקנו על ידו אלא שהגבאים עושים תמריץ לצדקה שלהם, שהם לכאורה יכולים לעשות אפילו בגוונא שלא יתרבה כסף הצדקה, כיון שבין כך הכסף כבר הופרש לצדקה.

ומה שהביא בשם ספר שבת הלוי [שהביא רא' ממנתי"ן דשקלים וגמ' כתובות] הדברים אינם מובנים, דהתם הביאור דלצורך עניים אין משתכרין דהיינו הרויח יהיה לעניים, וזהו הוא דהוצרכו לחשב שאם יתרמו עניים, ולא יהיה לעת עתה מה לתת להם, אבל ליקח ממונ מתנה עניים מאן דכר שמה ובודאי כל הרויח שייך לכסף מעשר, כיוון שהרויח בא ע"י קנייתו את שטר ההגרלה והוא עושה סחורה בפרתו של חברו, רק אפשר לתקן באופן אחר כמ"כ ע"כ.

ועצתו כותב ג"כ בשו"ת ודרשת וחקרת (ח"ג יו"ד סי' ל"ו) בתוס' גופך, וז"ל: אמרתי שיש עוד דעה, שיתנו תנאי למתחילה שכל הבאים תורמים להקין תרומה לצדקה, ומקבלים מתנה כרטיסי הגרלה, ואין בזה שום הערמה דכיון דאיכא רוח גדול להקין ע"ז ולעפמים הוא רוח נקי שמתרמים בעלי הנזיות ליתן הפרסים עבור המכירה הסינית, ובעלי הנזיוות מעוניינים ג"כ בזה שמפרסמי את שם, וה"ל פרסומות טובה לתנותם ושפיר רשאים המארגנים ליתן כרטיסי הגרלה הינם במתנה לכל התורמים, ובכה"ג אפשר להוריד תרומתם מכסף מעשר לכל הדעות גם בהגרלה שיש לו קצבה כנלענ"ד, ע"כ.

ובדרך אמונה (פ"ו ממנתי"ן ע"ה"ל ד"ה אחד מעשרה) כתב בזה"ל "והקונה הגרלה ממוסד של צדקה ממועות מעשר, אם הגריל לכא' שייך הכל לצדקה, ואין יכול להתנות שאם יגריל יחזיר הקרן לצדקה ואם לאו יהיה לצדקה שהרי קנה הספק וזה שיהיה כסף, נמצא שהוציא מעות צדקה לצורך עצמו, וצריך להחזיר לצדקה אפי' לא יגריל, ואפי' אם לא היה קונה כלל את הגרלה אם לא משום מצות צדקה כיון שקנה דבר שהוא כסף לעלמא ואם לא שבאמת אין שיהיה לאף א' הספק הוה סכום הוה ורק כולן נותנין משום צדקה, או יתכן שיכול לנכות הסכום שיותר ממה שהוא הספק למכור בשוק) וצ"ע" ע"כ. ולמעשה השיב הגר"ק (באורה צדקה עמ' ת"ו) דא"א לקנות ממועות מעשר.

ודעת הגרשו"א אויערבאך זצ"ל (מובא בס' הל' מע"כ פ"ט) דאין להשתמש בכספי מעשר כלל לשם קניית כרטיסי הגרלות שונים, וגם אין להתחכם ולעשות תנאי שאם זוכה אזי ישלם את מחיר כרטיס הגרלה מכספי הפרטי כדי שיוכל ליהנות לעצמו ממלוא הפרס, ואם לא זוכה אזי ישלם את מחיר הכרטיס ממועות מעשר, והגרשו"א רגו על זה ואמר דאף אחד לא יסכים לתנאי כזה, שהרי לא יעלה על הדעת שראובן ושמעון יקנו יחד כרטיס הגרלה ויתנו ביניהם שאם הכרטיס יזכה אזי ראובן הוא הקונה והפרס שלו ואם לא אזי שמעון הוא הקונה והוא המספיק וה"ה כאן ולא יכול להתנות בע"כ של קופת צדקה [וצ"ע על מה שמובא בשמו בס' ועלתו לא יבול ח"ב עמ' קט, אך ע"ש במכתב הגדפ"ס בריש הספ"ר מנבן הגרשו"א, ודו"ק]. וכ"ד הגר"ש אלישיב שליט"א אמנם בשו"ת אבני ישיפה (ח"ג מ"ב) והוסיף דאם קנה מכספי מעשה זכה במעשה הפרס, אפמ"כ יכול לקבל רווחי תוך הגוונים. וכ"ד הגר"ק קרליץ שליט"א (בחוט שני שם, ערך דא"א דמדמיא מועיל תנאי זה אך אין זה הדרך הישרה, וכ"ז דלא כמו שמובא בשמו בס' הל' מע"כ שם).

שאלה. האם מותר לקנות מקומות בבית המדרש ממועות מעשר.

תשובה. יש לחתור, ונתבאני שלא יקפיד אם אחרים ישבו במקומו בשעה שלא נצרך אותו לצורך עצמו.

לכאורה לפי מושכל ראשון ה' נראה לאסור דמכיון דאם לא יקנה לא ימצא מקום קבוע, נראה שהוא כדבר שבחובה, ואינו יכול לקנות ממועות מעשר, וכן כותבים בס' צדקה ומשפט פ"ו הע' כ"ו) ובשו"ת שרנא המאיר (ח"ח סי' נ"ג את ב').

אכן בס' הל' מעשר כספים (עמ' קנ"ט) הביא בשם הגאון בעל משנה הלכות שליט"א דמכיון דמותר לקנות ממועות בביהכ"נ ממועות מעשר, ואף שהוא נתנה במה שמכבד אחרים וכדו' מ"מ אין זה איסור שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים שיכול לתתו למי שרצה, ומיילא ה"ה כאן נחשב כמי שנשכר נדבה לביהכ"נ ורק דיש לו טובת הנאה מזה דמקבל גם מקום לישיבה. אכן אם מתחילה לא חשב לתת ממועות מעשר, בכה"ג אין לשלם ממועות מעשר דבזה הוי כפורע חובו ממועות מעשר.

שו"ת בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ' סי' ל"ה) שהוסיף סברא להתיר בזה, דמכיון דרכישת מקום קבוע לתפלה בביהכ"נ איכא מצוה כדאיתא בברכות ד' ו' ע"ב, ונפסק כן באו"ח סי' צ' ס"ט וז"ל "קבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך, ואין די בזה שיקבע לו ב"ה להתפלל, אלא גם בב"ה שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע עכ"ל, א"כ מותר לקנות לו מקום כספי מעשר כספים, ובלבד שבשעת קניית המקום יתכוון למתחילה לקנותו ממועות מעשר כספים כדי לשא' אחרים כפורע חובו ממועות מעשר, וכמו כן שלא יקפיד אם אחרים ישבו במקומו בשעה שלא נצרך אותו לצורך עצמו, ע"ש עוד. וע"ש בס' משכן דוד על הל' ביהכ"נ (בסוה"ס סי' ג') ובשו"ת מנתי"ן (ח"ח סי' פ"ג).

ובס' באורה צדקה (עמ' קס"ו) הביא מהגר"ש אלישיב שליט"א לחלק דאם יש לו מקום אחר להתפלל בלי תשלום, או מותר לשלם המקום ממועות מעשר, אף אם מעדיף את המקום שבתשלום בגלל איכות התפילה, ואם לאו אינו רשאי לתת ממועות מעשר. [שו"ד בקובץ תל תלפיות קובץ ס"ב שכותב הגר"מ גרוס: שאלתי את הגר"ש אלישיב שליט"א בדבר תשלום מעשר כספים לקניית מקומות, והשיב דשרי רק באופן שהעלו לדמים מרובים שיכולו ליתן ממע"כ ואו אפשר בחלקו, עכ"ד]. וכדי שלא יסתרו שמועותיו צ"ל דכאן מיירי באופן שאין לו מקום אחר להתפלל בלי תשלום].

עוד כמה פרטי דינים בהלכות מעשר כספים

משיך דירה לעני יכול להויל את מחיר השכירות, ולקחת לעצמו ממועות מעשר את ההפרש בין המחיר שמקבל לבין המחיר בשוק, והוה צדקה מעולה כיון שנותן בדרך של שכר (הל' מע"כ עמ' ס"ט ע"י פסקים מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל שבקונטרס עם התורה מהדורא ב' חוברת א').

מחל חוב לטוב והוה יכול לנכות את חובו בדין, יכול לנכות את סכום החוב מכספי מעשר (שו"ת מנתי"ן סי' מ"ט, שו"ת תורה לטמה להב"א סי' ד').

אולם אם אינו יכול לנכות את חובו אין לנכות את סכום החוב ממועות מעשר (תשר הגרשו"א בקובץ קול התורה [ע"ז תשובות ונהגות ח"ב סי' ע"א]).

אם בעל חוב פשט את הרגל, אסור לקחת את דמי מחילת החוב מכספי מעשר (שם).

יכול לנכות מכספי מעשר מודיעה בעיתו או הוצאת עלון לצרכי צדקה והסד (הל' מע"כ עמ' קטו עמ' מורים גזולי פוסקי זמננו).

גמ"ח להשאלת מוצרים - יכול לתת ממועות מעשר לצורך גמ"ח כלים, מוצרי תינוקות או כל גמ"ח אחר, ודינם כגמ"ח מעות (ואכתב חסד פ"ה אות א וע"ש בחי"ה).